

ПОТЕНЦИАЛ НА ПЧЕЛНИЯ СЕКТОР ЗА РАЗВИТИЕ НА ПЧЕЛЕН ТУРИЗЪМ В СЕВЕРОИЗТОЧЕН РАЙОН НА БЪЛГАРИЯ

Косъо Владимиров
Икономически университет - Варна

POTENTIAL OF THE BEEKEEPING SECTOR FOR DEVELOPMENT OF BEE TOURISM IN THE NORTHEASTERN REGION OF BULGARIA

Kosyo Vladimirov
University of economics – Varna

DOI: <https://doi.org/10.36997/ARA2021.170>

Резюме

Докладът включва анализ на състоянието, тенденциите и перспективите на пчеларството и неговата релация с туризма в България. Пчеларството е разгледано като сектор на селското стопанство от зараждането му след Освобождението до нашето съвремие и динамика на развитие. В доклада е представена ресурсната база (традиции, състояние, производство и реализация на пчелен мед). За нуждите на анализа са използвани данни от НСИ, Министерството на земеделието и храните, сдруженията на пчеларите, на преработвателите и търговците на пчелен мед и пчелни продукти, Министерството на туризма и бранишовите туристически организации и анкетно проучване на автора. Пчеларството е представено в релацията като ресурс за развитие на апитуризм (пчелен туризъм), като нетрадиционен атрактивен специализиран вид, подпомагащ земеделските производители чрез неземеделски практики.

Ключови думи: *мед и пчелни продукти; апитуризм; пчели; околна среда; традиции и култура*

JEL Класификация: *Q13, Z32*

Abstract

The report includes an analysis of the state, trends and prospects of beekeeping and its relationship with tourism in Bulgaria. Beekeeping is considered as a branch of agriculture from its inception after the Liberation to our time and dynamics of development. The report presents the resource base (traditions, condition, production and sale of honey). For the needs of the analysis, data from the NSI, the Ministry of Agriculture and Food, the associations of beekeepers, processors and traders of honey and bee products, the Ministry of Tourism and branch tourist organizations and a survey of the author were used. Beekeeping is presented in the relation as a resource for the development of apitourism (bee tourism), as a non-traditional attractive specialized species, supporting farmers through non-agricultural practices.

Keywords: *honey and bee products; api-tourism; bees; environment; traditions and culture*

JEL Classification: *Q13, Z32*

Въведение

Пчелите са отглеждани от човека още преди 10 000г. за мед и други пчелни продукти. В Китай и Индия пчеларството е било силно развито след 4-то хилядолетие пр. н .е. Индийците са използвали меда в медицината и са смятали, че е един от петте еликсира на безсмъртието. В Китай две хиляди години преди новата ера се препоръчва употребата на мед като универсално лечебно средство. Медът е бил любима храна на народите от древна Испания, Египет, Китай, Индия, на асировавилонците, арабите, елините, римляните и индианците. Те са употребявали меда като храна и лекарство, а прополис – за лечение на рани. В България развитието на пчеларството датира още от времената, когато прабългарите са населявали земите около Азовско море и реките Кама и Волга. Стотици години нашата страна се е славела като един от най-големите производители на мед и висококачествен восък.

21 век е период на интензивно икономическо развитие и нарастваща на деградацията на природната среда. Упадъкът на биологичното разнообразие и неправилното функциониране на редица екосистеми са проблеми, с които се сблъскваме всеки ден. Прогресивен процес на глобализация заплашва поведението, традициите и културата на местните общности и от екологична гледна точка е необходимо да се противодейства на негативни процеси. Туризмът е сектор от икономиката, който изисква запазване на културните и природните ценности. През последните години се наблюдава тенденция за насочване на интереса към екологичните форми на пътуване: еко туризъм, агротуризм, селски туризъм, пътуване сред природата, културен туризъм и др. Туристите търсят възможност за придобиване на нови преживявания, за среща с природни и културни ценности на даден регион.

Екотуризма е всеки вид и форма на специализиран и устойчив туризъм, чрез който се опознава, преживява и съхранява, автентична природно-културна среда и се повишава благосъстоянието на приемащото население в туристическото място. Съществуват различни видове и форми на екотуризм които могат да се разграничат по мотивация и организация. Според мотивите на туристите основните видове екотуризм са: познавателен туризъм; орнитоложки туризъм „наблюдението на птици; фототуризм; приключенския туризъм; пещерния туризъм; пешеходният туризъм; велотуризмът; практикуването на скално катерене; въздушни спортове; спортно ориентиране; рафтингът; събирането на билки, гъби и други. (Маринов, С., Съвременни видове туризъм. Варна: Наука и икономика, 2011).

Много подходящ пример за такава форма на пътувания е пчелният туризъм, познат

още като апи-туризъм, свързан с латинското наименование за „пчела“ - „apis“. Това е форма на туризма, насочена към пчеларството и пчелните продукти като традиционна професия, обвързана в екологичен, хранителен и медицински аспект. Дейностите, в обхвата на пчелния туризъм включват посещения на пчелини семейства на открито и пчелни музеи, където туристът има възможност да наблюдава работата на пчеларя, метода за вадене на мед, да научи за неговите свойства и специфики (включително дегустация на различни видове мед), също така да разбере за други пчелни продукти (цветен прашец, восък, пчелен хляб, пчелно млечице и др.), да наблюдава как живее пчелното семейство, да се запознае с екологичната корелация между човек и пчели. Пчелният туризъм може да бъде разработен на базата на вече съществуващите пчелни семейства (пчелини, пчелни ферми). Развитието на пчелния туризъм е възможност за активизиране на селските райони, създаване на нови работни места, както и възможност за възобновяване на традициите и културата на районите. През последните години се наблюдава динамично развитие на пчелния туризъм в страните: Полша, Германия, Чехия, Литва, Украйна, но лидер в този вид туризъм е Словения.

Основната **цел** на настоящия доклад е да проучим възможностите за развитие, да разберем нагласите на хората и да покажем, че България има ресурсите и възможностите за развитие на пчелен туризъм. За реализирането на дадената цел са изпълнени следните **изследователски задачи**:

- Проучване на сектор пчеларство в България и по-конкретно Североизточния район.
- Обработка, структуриране и Анализ на данни за пчелните ферми, пчелните семейства и количеството добит мед в България през периода 2105-2018 година.
- Провеждане на анкетно проучване и представяне на данните в графичен вид.

Изложение

Развитието на пчеларството по българските земи датира от древни времена - траки, славяни и българи са усвоили до съвършенство изкуството за отглеждане на пчели. От векове, страната ни се слави с голямо производство на мед и висококачествен восък. След освобождението през 1878 г. пчеларството започва да се модернизира. Примитивните, изтъкани от клонки кошери наричани още „травни“, постепенно се заменят с модерни „парникови кошери“, но традициите в пчеларството и производството на мед и пчелни продукти се запазват и до наши дни.

Въпреки традициите и природните ресурси, през ХХІ век пчеларството в България

остава предимно хоби. Малцина са онези, които са превърнали пчеларството в професия, поради непопулярността на сектора, въпреки програмите на фонд „Земеделие“, целящи увеличаването на пчелните семейства. Природните ресурси на страната и особено разнообразието на медоносната растителност позволяват да се получи чист висококачествен мед, пчелно млечице, цветен прашец, прополис, пчелен восък, пчелна отрова и други пчелни продукти. Българският мед се изнася успешно в страни от ЕС – и най-вече в Германия, която е един от най-големите консуматори на пчелен мед в ЕС. Развитието на този подсектор на животновъдството се благоприятства от подходящите природни и климатични условия. Страната ни е на едно от първите места в Европа по видово разнообразие на растителността. Голяма част от релефа на страната дава възможност за отглеждане на пчелни семейства, но то е сравнително слабо спрямо другите страни от ЕС. Интересът към пчеларството днес бързо нараства и поради стремежа на съвременното общество да живее природосъобразно, да се храни с екологично чисти храни и консумира биологично чисти продукти. Освен мед и восък у нас пчеларите започнаха да събират и произвеждат и други продукти като: пчелно млечице, прашец и пчелен клей. Предпоставка за това са главно два фактора. От една страна, биологичната ценност на меда и пчелните продукти, която се дължи на букета от хранителни вещества:

- ензими /диастаза, инвертаза, амилаза/;
- аминокиселини - 18 вида /лизин, пролин, метионин, триптофан, аргинин, левцин и др./;
- витамини /А, С, Е, К, и от групата В - В1, В2, В3, В5, В6, В7 и В9/;
- микроелементи /калций; натрий; калий; фосфор; сяра; магнезий; желязо; хром; цинк; манган и др./;
- естествени антибиотични вещества.

От друга страна, този букет от полезни хранителни вещества определя използването им не само като храна за човека, но намира и широко приложение в медицината и туризма чрез Апи терапията в балнео-, СПА и уелнес туризма. По-голяма част от тези компоненти пчелите вземат наготово от лечебните растения. Те се използват при приготвянето на „благ мехлем“ за рани; за подсилване на имунитета при децата и възрастните хора; при лечението на белодробни и стомашно-чревни заболявания и др.

Тенденция през последните години е увеличение на добива на пчелен мед и нарастване броя на пчелните семейства, въпреки редуцирането на броя на фермите,

регистрирани в сектора. Поради гореспоменатите факти трябва да се отбележи, че пчеларството може и трябва да се използва като ресурс за развитие на пчелния туризъм. За тази цел, в Таблица 1 представихме данни за пчелните ферми, пчелните семейства и производството на мед в България през последните четири години.

Таблица 1

Брой пчелни ферми, семейства и добит пчелен мед в България

Индикатор/година	2015	2016	2017	2018
Брой пчелни ферми	17 969	15 306	13 431	12 260
Брой пчелни семейства	747 434	754 105	765 772	783 348
Добит пчелен мед (тонове)	9 268	10 218	11 388	10 388

Източник: МЗХГ, отдел “Агростатистика”, анкети “Пчеларството в България”

В таблица 2 са представени данни за броя на пчелните семейства, пчелните ферми и добития мед в Североизточния район на България.

Таблица 2

Брой пчелни ферми, семейства и добит пчелен мед в Североизточния район на България

Индикатор/година	2016	2017	2018
Брой пчелни ферми	2 448	2 179	1 976
Брой пчелни семейства	172 246	166 656	172 637
Добит пчелен мед	2 888	2 999	2 494

Източник: МЗХГ, отдел “Агростатистика”, анкети “Пчеларството в България”

От данните в таблицата може да направим извода, че в Североизточния район на страната има потенциал за развитие на пчеларството, респективно на пчелния туризъм. Като предпоставки за развитие може да се отбележи благоприятния климат на района и разнообразието от медоносни растения.

Релацията пчеларство – апитуризм

Туристическата индустрия е специализираща за България в рамките на ЕС. Тя е източник за създаване на заетост и важен инструмент за борбата с безработицата на регионално и локално ниво. Внимателното проучване на въздействието на туристическата индустрия показва редица икономически, културни и екологични

последници (инвестиционни грешки, скрити разходи, свързани с масовия туризъм, грешна туристическа политика и стратегии). Прекомерната концентрация на туризма може да унищожи местните общности, местните култури, екосистемите и ландшафта. Устойчивите туристически практики, разработени като алтернатива на традиционния масов туризъм, се опитват да предотвратят влошаване на качеството околната среда, причинено от масовия туризъм и да осигурят добра конкурентоспособност на България като туристическа дестинация и устойчиво развитие на туристическата индустрия. Устойчивият туризъм, който по същество се опитва да запази и развие природните и културни ресурси, е новото лице на алтернативния туризъм. В основата на устойчивото развитие на туризма е създаването на хармония между социалната и културна среда, както и поддържането на баланса между екология и икономика в дългосрочен план. Алтернативният туризъм или специализиран туризъм е съвкупност от устойчиви туристически форми и практики, които са насочени едновременно към задоволяване на индивидуалните интереси и потребности на туриста и към съхраняване на природата и културата. Акцентът тук пада върху досега със съхранена околна среда, автентична атмосфера и запазени традиции. Такъв необичаен и оригинален алтернативен вид е пчелният туризъм или апитуризм - от наименованието на медоносната (домашна) пчела - *Apis mellifera*, от латински: *apis* - пчела; *meli* - мед; *ferre* - нося, събирам. Ресурсна база на апитуризма е пчеларството – разположението на пчелините, броят на пчелните семейства и количеството и качеството на меда и пчелните продукти. Според Закона за туризма в България туристическите дейности, пряко обвързани с апитуризма, са предоставянето на „тематично ориентирани допълнителни туристически услуги в областта на селския, еко, приключенския и други видове туризъм. А като туристически обекти са определени 21 категории, от които за нуждите на апитуризма може да използваме:

✓ Туристическите пътища/пътеки и вело маршрутите“ – до съответните пчелини, био ферми и др.;

✓ Атракционните и тематичните паркове“ конкретни пчелини и/или ферми, превърнати в атракции, музеи и др.;

✓ Местата за наблюдение на диви животни и птици“ – конкретни места за наблюдение на диви пчели, земни пчели и/или медоносни пчели.

За съжаление, примерите за добри практики за апитуризма у нас са изключително малко, но непременно трябва да отбележим някои от тях:

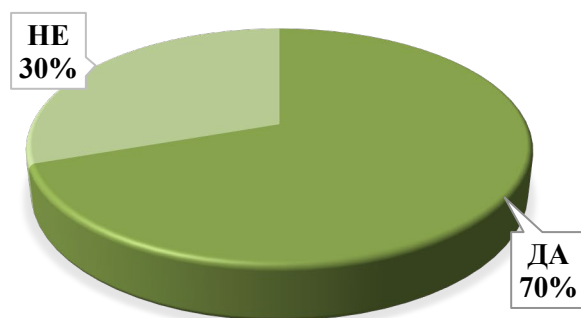
– Музей на пчелите в Несебър;

- Медената къща в село Прилеп;
- Пчелин в местността Пода;
- Пчеларска ферма „Бормалийски“
- Био пчелин РуМа;

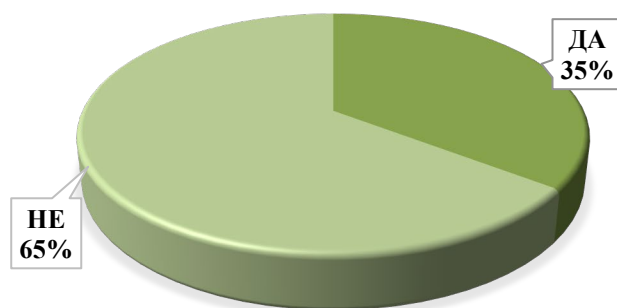
Проведено беше анкетно проучване, имащо за цел да събере информация за нагласата на хората, относно информираността за този вид туризъм и готовността за посещение на места, развиващи пчелен туризъм. Общият брой на анкетирания е 201. Първият от въпросите, на който търсихме отговор е дали респондентите биха участвали в такъв вид туризъм, където 70% от анкетирания са посочили отговор „ДА“, а останалите 30% са отговорили отрицателно (Фигура 1).

На въпроса „Знаете ли какво е пчелен туризъм и какво представлява според вас?“, получихме отговори, представени на Фигура 2.

В Таблица 3 са представени някои от отговорите на респондентите, които знаят какво е пчелен туризъм.

Фигура 1. Бихте ли участвали в такъв вид туризъм?

Фигура 2. Знаете ли какво е пчелен туризъм и какво представлява според вас?

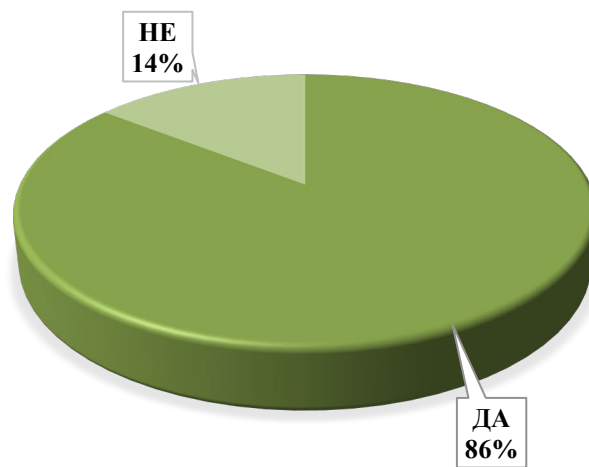
Отговори на анкетирания на въпроса: Знаете ли какво е пчелен туризъм и какво представлява според вас?

<p>„Апитуризмът е форма на туризъм, свързана с пчеларството като традиционна професия и с пчелни продукти в екологичен, хранителен и медицински аспект. Дейностите, свързани с пчелния туризъм, включват посещения в пчелини, музеи на открито и музеи на пчелите, където туристите имат възможност да наблюдават работата на пчеларя, метод за приготвяне на мед, неговите свойства и специфики, да разберат за други пчелни продукти, за да гледат как живеят пчелните колонии и да разпознаят екологичната зависимост между човек и пчели. Пчелният туризъм може да е свързан и с пътуване с цел апитерация.“</p>
<p>„Апитуризмът представлява специални обиколки в дадена страна или регион с цел представяне на всички неща свързани с пчелите, като демонстрации на събиране, дегустации на мед, представяне на пчелни продукти и скулптури от пчелен восък, и други.“</p>
<p>„Възприемам го като подвид на селския туризъм, но ако наблизо има и природни и др. забележителности, (както на Калиакра напр.), може да е вид алтернативен туризъм, подпомагащ с част от приходите си и за опазването на пчелите и нашето здраве. А за голяма част от хората може да е и с познавателно-образователен елемент.“</p>
<p>„Посещаване на места, където се отглеждат пчелните семейства. Туристът се запознава с всичко свързано с отглеждане на пчелите и производството на мед.“</p>
<p>„Запознаване с производството на мед и значението на пчелите за запазването на биоравновесието. Дегустация на мед при сертифицирани производители в чиста околна среда, спа терапия и релаксиращи процедури с пчелни продукти.“</p>
<p>„Това е вид туризъм който включва: терапии с кошерен въздух, запознаване на туристите с полезните свойства на пчелните продукти - пчелен мед, пчелно млечице, прополис, пчелна отрова, опознаване интересния живот на пчелите.“</p>
<p>„Да, свързан е с привличане на туристи като използва здравословните качества на меда и другите пчелни продукти, както и здравословния въздух в местата където има пчели.“</p>

Източник: Анкетно проучване на автора.

На въпроса „Бихте ли участвали в пчелен туризъм с цел лечение и укрепване на здравето?“ 86% от анкетираните са отговорили с ДА, а едва 14% с НЕ. Това означава, че много хора биха се включили, което е още една предпоставка за развитие на такъв вид туризъм (Фигура 3).

На последния въпрос от анкетата „Обичате ли пчелни продукти?“ 96% от анкетираните са дали положителен отговор и едва 4% са посочели, че не обичат пчелни продукти. Като всеки е посочил за любим пчелен продукт меда, разбира се в отговорите присъстват и други пчелни продукти като: прополис, пчелно млечице, пчелен прашец, пчелен восък и други (Фигура 4).

Фигура 3. Бихте ли участвали в пчелен туризъм с цел лечение и укрепване на здравето?

Фигура 4. Обичате ли пчелни продукти?

Заклучение

В древността търговците обикаляли океаните и моретата в търсене на нови хранителни продукти: вино, мед, восък, масло, сол, кожи, подправки и екзотични стоки които са били ценен подарък. Всъщност и днес нещата не са се променили много и сега туристите пътуват и посещават интересни места за да могат да опитат непознатите дори понякога забравени вкусове и култури на народите.

При пчелния туризъм туристите имат възможност да дегустират готовия мед и да закупят готови продукти, които се предлагат в най-различни варианти – чист мед, с ядки, с тахан, дори с парчета пчелна пита, домашно медено вино, ракия, също така други продукти и услуги.

България има отлична ресурсна база за развитие на пчелен туризъм, този неизползван туристически потенциал има устойчивост и осигурява добри екологични и кумулативни ефекти, ако бъде разработен. Недостатъчните знания, умения и компетенции на производителите на мед и пчелни продукти силно ограничават устойчивото използване на тези ресурси. Те обезкуражават иновациите и ограничават цялостния потенциал на страната за устойчиво използване на природата. Както стана ясно и от анкетното проучване което направихме, повечето от хората не са чували за този вид туризъм, но биха пробвали в удоволствие.

Необходима е адекватна, но и напреднала, териториално диференцирана продуктова политика в пчелния туризъм, която може да бъде постигната чрез разработването на нови стратегии за развитие на този вид туризъм.

Използвана литература:

1. БГ, Пчели, Класификация на медоносните растения, <https://pcheli.bg/klasifikatsiya-na-medonosnite-rasteniya/> (06.06.2021).
2. Вълчева, Т., Пчелен опит, Капитал https://www.capital.bg/moiat_capital/svobodno_vreme/2019/11/07/3988146_pchelen_opit/ (05.06.2021).
3. Пейка, Какво е пчелен туризъм и къде да го практикуваме. <https://www.peika.bg/statia/Kakvoepchelenturizamikadedagopraktikuvame...>, (05.06.2021).
4. Маринов, С., Съвременни видове туризъм. Варна: Наука и икономика, 2011.
5. Министерство на туризма, <https://www.tourism.government.bg/> (05.06.2021).

6. Министерство на земеделието, храните и горите
<https://www.mzh.government.bg/bg/statistika-i-analizi/> (06.06.2021).
7. Младенова, Г., Бум на апитурима в Словения, БГ фермер
<https://www.bgfermer.bg/Article/7233795> (05.06.2021).
8. Национален статистически институт, <https://www.nsi.bg/>, (05.06.2021).
9. Нешков, М., Ст. Маринов, В. Казанджиева. Въведение в туризма. Варна: Наука и икономика, 2014.
10. Friends of the Earth, why do we need bees? <https://friendsoftheearth.uk/bees/why-do-we-need-bees> (06.06.2021).
11. URBACT, Apitourism an alternative, enjoyable and challenging activity for demanding citizens and tourists! <https://urbact.eu/apitourism-alternative-enjoyable-and-challenging-activity-demanding-citizens-and-tourists> (05.06.2021).

Информация за контакт с автора:

Докторант Косъо Владимиров

Икономически университет - Варна

e-mail: k.vladimirov@ue-varna.bg